
Üniversite Öğrencileri İçin Kritik ve Analitik Düşünme Notları-II

Yazar: Stephen Campbell

Üniversitede, değerlendirmeye tabi tutulacak çalışmalarınızı iyi formüle edilmiş bir bakış açısı veya argüman ortaya koyabilme kabiliyetinize dayandırmanız gerekir. Pek tabii ki bu da bazı yeteneklere sahip olmanızı gerektirir ve yükseköğretime geçiş yaparken bu yeteneklere sahip olmayabilirsiniz. Bu kitapçığın amacı, başarılı bir kritik-analitik düşünür olmanız için sahip olmanız gereken bazı yetenekler hakkında size bilgi vermektir.

Kritik Analitik Düşünme

Öncelikle, şunu unutmayın ki kritik düşünebilmek akademik hayatta çok büyük önem verilen bir yetenektir. Size sunulan bilgiyi yapıcı bir şekilde ve hocalarınızın sizden beklediği bilgi çerçevesinde eleştirel bir şekilde ele almanız beklenir. Bu da şu şekilde mümkün olabilir:

- Bir konu hakkında dikkatli bir şekilde bir defadan fazla düşünmek
- Kişisel inanç ya da bakış açısını desteklemek için ortaya konan kanıtı değerlendirmek.
- Kişisel inanç ya da bakış açısının neye yönlendirdiğini düşünmek. Buradan ne gibi sonuçlara varılabilir; bu sonuçlar uygun ve akılcı mı, inanç ya da bakış açısının yeniden değerlendirilmeye ihtiyacı var mı?

Kritik düşünme ile analitik düşünme birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Cottrell'e göre (2008: 275) analitik düşünme aşağıdaki ek süreçleri içerir:

- Verilen bilgiye ihtiyatla bakmak
- Bilgiyi pek çok farklı açıdan ele almak.
- Kesin doğru olup olmadığını yakından incelemek.
- Bir ifade ile daha önce dile getirenler arasında mantıksal bir akış olup olmadığını kontrol etmek.
- Muhakemede, kanıtta ya da sonuca varmak için izlenen yolda yapılması muhtemel hatalar olup olmadığına bakmak.
- Aynı konuyu farklı teorisyen ya da yazarların bakış açısıyla ele alarak karşılaştırma yapmak.
- Farklı insanların nasıl farklı sonuçlara ulaştığını görebilmek ve bunu açıklayabilmek.
- Bazı görüş, sonuç ya da çıkarımların diğerleri karşısında daha tercih edilebilir olmasının nedenini tartışabilmek.
- Okuyucuyu, sorgulanabilir ifadeleri olduğu gibi kabul etmeye teşvik eden edebi ya da istatistikî kullanımlara karşı uyanık olmak.
- Gizli varsayımların var olup olmadığını denetlemek.
- Okuyucunun okuduklarını kabul etmesini sağlamak için aklını çelmeye çalışan unsurlar olup olmadığını kontrol etmek.

Kritik Düşünme nedir?

Ele aldığı konunun herhangi bir yönü hakkında ilgili dergiler, makaleler, kitaplar vb. kaynaklarda arama yaparken, bu kaynaklardan sadece bilgi edinmeniz değil aynı zamanda burada yer alan argüman ve çıkarımların geçerliliğini ve güvenilirliğini de sorgulamanız beklenir. Pasif bir okuyucuysanız ve size sunulanı sorgulamadan olduğu gibi kabul ediyorsanız, zıt görüşlü metinler birbirinin görüşü ile çelişip çürüttükçe git gide işin içinden çıkamaz bir hale gelirsiniz. Dolayısıyla, bir üniversite öğrencisi olarak okuma yaparken, okuduklarınıza mantıklı bir şüphecilikle yaklaşma tavrı edinmelisiniz.

Kritik analiz, bir iddia hakkında öne sürülen bir hükmü kabul veya reddetme ve bu kararınızdan ne kadar emin olduğunuz konusunda dikkatli bir şekilde yürütülen karar verme sürecidir (Moore & Parker, 2008). Bir metni eleştirel bir şekilde okurken, aynı bir jüri üyesi gibi sunulan kanıtları ölçüp biçme sorumluluğu taşırsınız. Varılan hükmün dayandırıldığı kanıtları ve bağlamı gereği gibi değerlendirmeniz gerekir. Eleştirel bir şekilde okurken, parçada öne sürülen iddiaları değerlendirmeniz ve bu iddiaların dayanağını sorgulamalısınız. Ayrıca, okumakta olduğunuz metnin ve öne sürülen argümanın geçerliliğini belirlemek için sormanız gereken bir dizi soru vardır.

1. Parça ne hakkında?

2. Çıkarılan sonuçlar neler?

3. Sunulan kanıtlar çıkarılan sonuçları mantıksal olarak destekliyor mu?

4. Alternatif bir bakış açısı var mı?

5. Parçadaki görüş kabul edilebilir mi, edilemez mi?

Bunlar, herhangi bir metni okurken sorabileceğiniz beş temel sorudur.

Parça ne hakkında?

Bu soru oldukça açıktır. Yapmanız gereken, akademik bir yazıyı okuduktan sonra onu kendi kelimelerinizle özetlemektir. Böylece temel noktaları veya argümanları belirleyebilirsiniz. Ayrıca bu yazıyı başka yazılarla nasıl karşılaştırmamız gerektiği konusunda size bazı ipuçları verir.

Çıkarılan sonuçlar neler?

Çıkarılan sonuçlar, yazının sonuna doğru verilir. Bu bölümün amacı, önceki paragraflarda sunulan temel noktaları özetlemek ve konunun yorumlanışına göre ikna edici ifadeler sunmaktır. Akademik bir yazı parçasının son kısımlarına dikkat edin ve özet verilen bölümü belirleyin.

Sunulan kanıtlar çıkarılan sonuçları mantıksal olarak destekliyor mu?

Sonuç kısmında yeni bir konu ya da fikir ele alınmamalı, metin boyunca tartışılanlar kullanılmalıdır. Dolayısıyla, fikirlerin sunum şekliyle bu fikirlerin bir sonuç çıkarmak için nasıl yorumlandığı arasında mantıksal bir uyum olmalıdır.

Alternatif bir bakış açısı var mı?

Üniversitede çok fazla okuma yapmanın bir nedeni vardır. Sadece konu hakkında çok fazla şey olduğu için değil, konu üzerinde birden fazla farklı görüş olduğu için çok okumanız gerekir. Geniş kapsamlı bir okuma yaptığınızda bunları eleştirel bir şekilde değerlendiremezseniz, kaynaklar birbiriyle çeliştiğinde ve hatta birbirini çürüttüğünde kafanız karışacaktır.

Parçadaki görüş kabul edilebilir mi, edilemez mi?

Okuduğunuz bir metni kabul veya reddetmenizi gerektirecek pek çok neden vardır, fakat eleştirel bir değerlendirme yapıyorsanız, varılan sonucu ilkesel olarak kabul etmeyebilir ya da öne sürülen kanıtın alternatif bir bakış açısını kabul etmenizi engellemeye yetecek kadar ikna edici bulmayabilirsiniz.

Jeremy Paxman'den yapılan alıntıyı okuyun. Metni okuduktan sonra yukarıdaki soruları kendinize sorun.

İngilizlerin hava durumu saplantısı tiyatral bir öge değildir. Özellikle kırsal kesimde, çoğu insan için hava durumu inanılmaz önem taşır. Aslında önem verilen şey hava durumunun nasıl olduğundan ziyade havanın değişken yapısıdır... İngiltere hakkında söylenebilecek bir kaç kesin doğrudan biri havanın sık sık değişmesidir. Tropik siklonlar yaşanmıyor olabilir, fakat bir okyanusun ve bir anakaranın kenarında olmak nasıl bir havayla karşılaşabileceğinizden asla emin olamayacağınız anlamına gelir. (Paxman, 1999: 126)

1. Bu pasaj İngiltere'nin havası, özellikle de İngilizlerin havaya bakış açısı ile ilgilidir.
2. Havanın tahmin edilemez yapısından dolayı İngilizlerin hava durumuna karşı tuhaf bir takıntıları olduğu yargısını taşımaktadır. Yazar, bir birinden çok farklı hava durumlarının yaşanabildiğini, havanın kolayca tahmin edilemediğini ve İngilizlerin hava durumuna verdiği önemin buradan kaynaklandığını iddia ediyor.
3. Gözlemlerinin doğrulanabilme imkanı olmadığı için Paxman hiçbir kanıt kullanmıyor. Dolayısıyla, varılan sonuçların kanıtlarla uyumlu olmadığı, çünkü kullanılan kanıtın kişisel fikir ve gözlemlerden ibaret olduğunu söylemek mantıksız olmayacaktır.
4. Evet. Kate Fox'a ait olan aşağıdaki alıntıyı okuyun:

...Havalarından bahsederken asıl amacımız hava durumu hakkında konuşmak değildir: İngilizlerin hava hakkında yaptığı konuşmalar aslında doğamızdan gelen çekimserliği yenmemizi ve birbirimizle iletişim kurmaya başlamamızı sağlayan bir kod gibidir. Mesela "Hava güzel, değil mi?" "Havalar da epey soğudu, değil mi?", "Daha yağıyor mu yağmur?" gibi sorular aslında hava durumunu öğrenmek için sorulmamıştır: Bunlar gündelik selamlama cümleleri, diyaloga geçmek için bir başlangıç ya da sessizliği doldurmak için kullanılan ifadelerdir aslında. Başka bir deyişle, İngilizlerin hava hakkında yaptığı konuşmalar bir nevi sosyalleşme çabasıdır. Aynen bazı hayvanların tertemiz olsalar da birbirlerinin tüylerini yalayıp kaynaşmaya çalışması gibi. (Fox, 2004: 26)

Burada açıkça Paxman'ın görüşüne karşı bir alternatif görüş sunulmaktadır. Sizin de görebileceğiniz gibi iki yazar arasında çok belirgin bir tezat mevcuttur. Ne var ki Paxman kendi sezgi ve gözlemlerine dayanan bir sonuç sunmakta, Fox ise kendi kanıtlarından ve hayvanlar üzerinde yapılmış bazı gözlemlerden bahsetmektedir.

5. Kabul mü yoksa ret mi? Paxman'ın öne sürdüğü fikirler bir gözlem olarak ele alınabilir elbette, fakat bu fikirlere katılıyor olsanız bile, özellikle de Fox'un sunduğu alternatif yaklaşımın ışığında bunları kabul etmek akıllıca olmazdı.

Metni değerlendirme

Üniversitede, ilgilendiğiniz konuya ilişkin okuduğunuz bir materyali olduğu gibi kabul etmeniz beklenmez, lise veya ilköğretim yıllarında yaptığınızdan daha derin ve daha düzeyli bir okuma yapmanız gerekir. İlk başlarda size çok yabancı gelse de, okuduğunuz kitaplar, dergiler, makaleler vb. ile eleştirel bir ilişki kurmanız beklenir. Kritik analiz ve değerlendirme bilincine sahip olmayan öğrencilerin çoğu, akademik çalışmalarını uzmanlık alanlarına dayandırır çünkü çalışma konularını olduğu gibi ele alma konusunda kendilerine tam olarak güvenemezler. İşte bu sebeple, kritik analiz yapmaya başlarken izleyebileceğiniz bazı adımlar vardır.

Öncelikle, ödevinizin odak noktasını belirleyin. Size verilen talimatı ya da başlığı dikkatlice okuyun. Bir konuyu "tartışmanız" mı, "karşılaştırma yapmanız/aralarındaki farkları belirtmeniz" mi yoksa "değerlendirme yapmanız" mı isteniyor? Genellikle ödev konunuzla birlikte, hangi materyallere odaklanarak araştırma yapmanız gerektiği ile ilgili bilgiler içeren özel talimatlar da verilir.

Daha sonra, kendi bakış açınızı belirleyin. Büyük oranda kritik analiz gerektiren ödevler, kendi bakış açınız üzerinde düşünmenizi gerektirecektir. Başlangıçta, konu hakkında bir fikriniz olup olmadığından emin olmasanız bile, okuma/araştırma çalışmanız ilerledikçe ve konu hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukça, nerede durduğunuz konusunda daha fazla kafa yoruyor olacaksınız.

Diğer insanları sizin bakış açınıza inanmaya nasıl ikna edeceğinizi düşünün. Araştırmanız sırasında, ne bildiğiniz ve nedeni üzerinde düşünmek için yeterince zaman ayırmanız tavsiye edilir. Diğer insanları kendi bakış açınıza inandırmak istiyorsanız, görüşünüzü haklı çıkarmak için ne gibi kanıtlarınız var? Bu kanıtlar güvenilir mi, vardığınız sonuca ulaşmak için etkin bir şekilde kullanılabilir mi?

Okuma

Bir akademik kitap, dergi, makale vb. okurken önce baştan sona okuyup ana fikrini belirleyin. Esas olarak metnin konusu ne?

Ana fikri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirin: çıkarılan sonuçları kendi kelimelerinizle özetleyin. Daha sonra bu sonuçlara varmak için kullanılan kanıtlara bakın. Akademik dergilerin, makalelerin vb. yayınların genellikle, yazarın kanıtlar kullanarak kendi argümanının ve vardığı sonuçların mantıklı ve güvenilir görünmesini sağlaması beklenir. Bu sizi bazı sorular sormaktan alıkoymaz:

Metnin içinde gizli ya da sorulmamış varsayımlar var mı?

Kullanılan dil mantıksal olarak mı yoksa duygusal olarak mı ikna etmeye çalışıyor?

Kullanılan kanıt varılan sonucu destekliyor mu?

Kanıtın nasıl kullanıldığı ve sonuçların nasıl çıkarıldığı arasında mantıksal bir bağlantı var mı?

Kişisel inançları yazarı yönlendiriyor mu?

Sizin de görebildiğiniz gibi, burada sizden beklenen şey büyük ölçüde kanıt ve sonuçları değerlendirmekten ibaret. Herhangi bir akademik çalışmayı okurken onu sorgulamadan kabul etmeniz beklenmez. Akademik yazıların büyük çoğunluğu belli bir bağlamdan bağımsız olarak düşünülemez, dolayısıyla yazarın durduğu konuma katkıda bulunması muhtemel dış etkileri göz önüne almanız gerekecektir.

Varılan hükmün içinde bulunduğu bağlam ne? Yazar, okuyucuya siyasi ya da ideolojik bir bakış açısıyla mı yaklaşıyor? Bunu belirlemeniz oldukça önemli, çünkü bu bilgi, yazarın bakış açılarının ve bu noktadan çıkarttığı sonuçların güvenilirliğini değerlendirmenizi sağlayacaktır. Aynı zamanda satır aralarını okuyabilmenizi ve metinde var olabileceğine inandığınız hatalı akıl yürütmeleri değerlendirebilmenizi sağlayacaktır. Kabul etmediğiniz bir görüşü savunan bir akademik çalışma okusanız bile, argüman iyi sunulmuş ve kanıt mantıklı görünüyorsa, neden bu görüşe katılmadığınız ve varılan sonucu hangi açıdan kabul etmediğiniz hakkında elbette düşünmeniz gerekecektir. Bir metnin altında teorik ya da siyasi bir ideolojinin etkileri olduğunu belirlemeniz, kullanılan mantık ya da argümanların hatalı olduğu anlamına gelmez. Fakat sırf benzer ilkelere sahip bir konumda olduğunuz için mantık dışı bir argümanı savunacağınız anlamına da gelmez. Tarihçi Niall Ferguson'un Empire (İmparatorluk) adlı kitabından bir örneğe bakalım. Aşağıdaki alıntıyı baştan sona okuyun ve yazarın bakış açısını belirleyin:

"Bir zamanlar dünya nüfusunun yaklaşık dörtte birini yöneten bir İmparatorluk vardı, buna yakın oranda bir yüzölçümüne sahipti ve neredeyse tüm okyanuslara da egemendi. Britanya İmparatorluğu istisnasız gelmiş geçmiş en büyük imparatorluktu. Avrupa'nın kuzey batı kıyısı

açıklarındaki bir yağmur adaları grubu nasıl oldu da dünyaya hükmeder hale geldi? İşte bu soru bu kitabın cevap aradığı en temel sorulardan biri. İkinci ve belki de daha zor olan soru ise İmparatorluğun iyi bir şey mi yoksa kötü bir şey mi olduğu sorusu... 1700 yılında, Hindistan'ın nüfusu İngiltere'ninkinin yirmi katıydı. Bu tarihte, Hindistan'ın dünya nüfusu içindeki payı yüzde 24 olarak tahmin edilmişti, yani yaklaşık dörtte biri; İngiltere'nin payı ise sadece %3'ten ibaretti. Bir gün gelip de İngiltere'nin Hindistan'a hükmedeceği fikri, bin yedi yüzlü yılların sonunda Delhi'ye gelen bir ziyaretçi için çok saçma gelebilirdi... İngiliz hakimiyetinin şöyle de bir olumlu etkisi olduğunu belirtmekte fayda var. Seymour Martin Lipset gibi siyaset bilimcilerin yaptığı çalışmalara göre, önceden İngiliz sömürgesi olan ülkeler, demokratikleşme konusunda diğer ülkelerin sömürgesi olan ülkelere göre fark edilir derecede daha yüksek bir başarı sergilemişlerdir. Gerçekten de, sömürgeler çağında ortaya çıkan en az bir milyon nüfuslu ülkelere diktatörlüğe boyun eğmeyenlerin hemen hemen hepsi eski bir İngiliz sömürgesidir. Tabii ki, özgür kurumlar oluşturmayı başaramayan eski sömürgeler de olmuştur: Bangladeş, Burma, Kenya, Pakistan, Tanzanya ve Zimbabve ilk akla gelenlerden... Fakat eski İngiliz sömürgesi olan 53 ükkelik bir örneği ele aldığımızda yaklaşık yarısının (26 ülkenin) 1993'te demokrasiye kavuştuğunu görmekteyiz. Bu durum, İngiliz hakimiyetinin "dolaylı" yapısının etkisi sonucu birbiri ile işbirliği içinde olan bir elit tabaka oluşmasına ve Protestan misyonierlerin de katkısıyla Afrika'nın bazı bölgelerinde ve Karayipler'de batı tipi bir siyasi özgürlük kazanma arzusunun ortaya çıkmasına bağlanabilir. (Ferguson, 2003: xii, 29, 362)."

Kendinize şu soruları sorun:

Yazarın bakış açısı ne?

Yazarın bakış açısını haklı kılmak için ortaya koyduğu kanıtlara örnek verin.

Kanıt ile çıkarılan sonuç arasında bir uyum var mı?

Ferguson, İngiliz İmparatorluğu açısından hoş gidecek bir bakış açısıyla, eski sömürgelere olumlu bir miras bırakıldığını yazıyor. İngilizlerin 1700'lü yıllarda bir imparatorluğa dönüşmek gibi bir planı olmadığını kanıt olarak öne sürüyor. Ferguson, İngiliz hakimiyetinin eski İngiliz sömürgeleri üzerindeki uzun vadedeki etkilerinin özellikle politik istikrar açısından olumlu olduğunu iddia etmek için siyaset bilimci Seymour Martin Lipset'in görüşlerine yer veriyor. Ayrıca Protestan misyonierlerin de batı tarzı siyasi özgürlük talebinin yayılmasında önemli bir rol oynadığını düşünüyor. Yerli halkın "elit tabakasının" İngiliz yönetim sistemine dahil edildiği "dolaylı hakimiyet" anlayışı da olumlu bir şey olarak sunuluyor.

Sunulan kanıt ile sonuç arasında bir uyum var. Fakat Ferguson'un imparatorluktan olumlu olarak bahsediyor olması alternatif bir bakış açısı benimsenemeyeceğini göstermez. Sunduğu kanıtları kullanarak vardığı sonuçlar, ideolojik olmaktan ziyade pratik sonuçlar. Onun bakış açısına göre eski sömürgelerden başarılı olanlar, batılı değerleri benimseyip istikrarlı demokratik hükümetler kuranlardı.

Şimdi bu bakış açısını aşağıda Jean-Paul Sartre'dan yapılan alıntıyla kıyaslayın:

"Çok uzun olmayan bir zaman önce, dünya nüfusu iki milyar kadardı. Bunların beş yüz bini insan, bir milyar beş yüz bini ise yerli halktı. Bu iki kesim arasında satılmış prensçikler, derebeyler, baştan aşağı sahte bir burjuvazi aracılık işlevi görüyordu. Avrupalı elit bir yerli elit oluşturmaya girişti. Ergenlik çağındaki umut vaat eden gençler seçiliyordu, bunların alınlarına kızgın demir ile Batı kültürünün ilkelerinin damgası basılıyordu, ağızlarına ses çıkarmayı engelleyen tıkaçlar, dişlere yapışan ve dili hamur çiğnemiş gibi yapışkan kılan büyük sözcükler tıkalıyordu. Anavatanda kısa bir süre kaldıktan sonra, tamamen değişmiş bir şekilde ülkelerine gönderiliyorlardı... (Sartre, 1961)."

Yazarın bakış açısı ne?

Sartre'ın ana fikri ile Ferguson'un ana fikri arasında ne gibi benzerlikler var?

Kullanılan dili kıyasladığınızda hangisi diğerinden daha duygusal görünüyor?

Sizce bu iki bakış açısından hangisi daha inandırıcı?

Neden?

Sartre, Ferguson'unun tamamen aksi bir görüşü savunuyor. İmparatorluğa tamamen karşı ve sömürgeciliğin hiç bir olumlu etkisi olduğuna inanmıyor.

Ferguson'un kullandığı dil daha az duygusal, daha nötr bir ton sergiliyor. Ana düşüncelerini okuyucunun muhakeme yeteneğine hitap eden bir tarzda mantık çerçevesinde sunmaya çalışıyor.

Sartre ise konuya daha duygusal yaklaşıyor. Yerli halktan seçkin bir tabaka oluşturmaya karşı çıkarak bunu kızgın demirlerle dağlamaya benzetiyor ve bunları sahtekar olarak nitelendiriyor. "Satılmış prenslikler" gibi tanımlamalar kullanarak, yerli elitlerin demokratik istikrarı sağlayan bir sistemi teşvik etme aracı olarak değil, imparatorluk baskısının bir şiddet aracı olarak kullanıldığını dile getiriyor. Batı toplumunun değerlerini benimseyerek kendi toplumlarına yabancılaştıklarını söylüyor.

Hangisine inanacağınıza karar vermek zor görünebilir. Çünkü bir yandan Ferguson kanıtlara dayanan mantığa dayalı bir argüman ileri sürüyor. Öte yandan, Sartre yerel kimliğin kaybedilmesine ve batılı kimlikle çarpıştırılmasına tüm gücüyle karşı çıkıyor. Bu iki görüşten hangisini kabul edeceğiniz sömürgeciliğe karşı ne düşündüğünüz ve imparatorluk hakimiyetinin pratikteki gerçeklerini ne derece kabul/ret ettiğinize bağlı olarak değişir.

Kritik düşünme sadece eleştirmek demek değildir. Sizin de artık anlamış olabileceğiniz gibi, bir şeyin derinine inmek, ana argüman ve düşünceleri tartmak, bir metnin güçlü ve zayıf noktalarını belirleyebilmek demektir. Bu amaçla, akademik bir metni okurken hangi soruları soracağınızı bilmeniz gerekir. Örneğin:

Bu konuda başka neler ileri sürülebilir? Bu soru, yazarın bir şeyi nereden "bildiğini" sormanızı ve alternatif bakış açılarını araştırana kadar şüpheciliğinizi korumayı gerektirir.

Yazar ne kadar güvenilir? Okuma çalışmalarınız süresince, güvenilmeyen, tercih edilmeyen ya da tamamen yanlış bilgiler veren yazarlara sık sık rast gelebilirsiniz. Bu nedenle, kritik bir düşünür, geçerlilik ile gerçek ya da başka bir deyişle nedenler ile sonuçlar arasındaki ilişkiyi iyi bilmelidir. Aşağıdaki örnekleri inceleyin:

Kediler hayvandır; tüm hayvanlar yiyeceğe ihtiyaç duyar, demek ki kediler de yiyeceğe ihtiyaç duyar.

İlk Önerme	İkinci Önerme	Sonuç
Doğru	Doğru	Geçerli ve Doğru

Balıklar vejetaryendir, vejetaryenler sadece ekmek yer, demek ki balıklar sadece ekmek yer.

İlk Önerme	İkinci Önerme	Sonuç
Yanlış	Yanlış	Geçersiz ve Yanlış

Uzun örneklerle bakalım:

Şimdi de Jeanette Winterson tarafından yazılmış olan şu makaleyi inceleyin. Parçayı okurken makale ile ilgili olarak şu sorulara cevap arayın:

1. Parçanın konusu ne?
2. Çıkarılan sonuçlar neler?
3. Sonuçları doğrulamak için hangi kanıt kullanılmış?
4. Varılan son kararın içeriği ne?
5. Nasıl bir dil kullanılmış?
6. Kişisel inançların argüman üzerinde etkisi var mı?
7. Bu konuda başka neler ileri sürülebilir? Yani daha fazla okuma, ek araştırmalar bize ne bilgi verebilir?

"Ateşim 38'in üzerindeydi ve boğazımda nokta nokta lekeler vardı. Bir homeopat olan Hillary Fairclough'ı aradım. Homeopati; bir hastalığın, hastalık belirtilerini sağlam bir insanda ortaya çıkarabilecek maddelerin çok düşük dozlarda hastaya verilmesiyle tedavi edilebileceği

inancına dayanan bir alternatif tıp yöntemi. Lachesis denilen, yılan zehirinden yapılmış bir ilaç gönderdi. Dört saat sonra hiçbir hastalık belirtisi göstermiyordum. Etkileyici bir durumdu ve yılan zehiri kullanıyor olsa da homeopatinin kolayca kandırılabilir hastalık hastası insanlar için tasarlanmış bir yılan yağı filan olmadığına inanmam için bana yetti.

Bugünlerde, benim gibi faydasını gördükleri için homeopatiye güvenenler ile klinik kanıtı ve bilimsel bir temeli olmadığı için onu şamanistik bir palavra olarak görenler arasında ateşli bir tartışma devam ediyor. Aslında iyi homeopatlar geleneksel tıbbın değerini de iyi bilir ve bu değeri küçümsemeye çalışmazlar. Fakat pek yakında meşhur tıp dergisi Lancet'te bir makale yer alacak ve homeopatik ilaçların hiçbir faydasının olmadığını hastalarına söylemeleri için doktorlara çağrıda bulunulacak. Şimdiye kadar itirazlar "kanıtlanmış" faydanın olmadığı yönündeydi. Fakat sırf bir şeyi anlamadık diye, etkilerini göre göre onu yok saymanın, küçümsemenin, engellemenin bilimsel bir açıklaması olabilir mi?

Bu homeopati fobisi, bence, homeopatinin ileri sürdüğü bir gerçeği ortaya koyuyor; çare ve hastalık arasındaki ilişki hakkında farklı düşündüğümüz gerçeğini... A Hastalığının B nedenine bağlı olarak ortaya çıktığını ve C ile tedavi edilebileceğini söylemek yeterli bir yaklaşım değil.

Homeopati, diğer bütüncül yaklaşımlar gibi, resmin bütününe, yani kişiye bakmamızı gerektirir, sadece hastalığa değil. Homeopatide, hastanın konsültasyonun etrafıca yapılmasının ardından belirlenen tedavi şekli, "benzeyeni benzeri ile" tedavi etme yöntemine dayanır, yani "problem" yapan şey seyreltilmiş şekilde az miktarlarda verildiğinde vücudun kendi ilacını kendi kendine üretebileceğine inanılır. Bu sebeple, homeopatik tedavi yönteminde basit bir şekilde "C ilacı A'yı iyileştirir" gibi bir yaklaşımdan söz edilemez. Homeopati, bizi ve eylemlerimizi bir bütün olarak, birbiriyle ilişkili bir ağ şeklinde anlamaya çalışır.

Geleneksel tıbbın işlevini ölçmek için kullanılan testlerin homeopatiyi ölçmek için kullanıldığında başarısız sonuçlar elde edilmesinin altında da kısmen bu neden yatmaktadır. Konuya şüpheli bir şekilde yaklaşanlar, başarısız olanın testler değil homeopatik ilaçlar olduğunu öne sürüyorlar. Fakat bu ilaçların gerçekten bir etkisi yoksa homeopatiyi deneyen bunca insan neden bu tedavinin sağlıklarına olumlu etki yaptığını düşünüyorlar?

Benim anladığım kadarıyla, homeopati doğrusal bir tıbbi yöntem değil, yani bir hedefe odaklanmış bir ilaç kullanımını içermiyor, insan faktörünü de göz ardı etmiyor. İnsanların tedaviye nasıl cevap vereceklerinde hem hasta hem de doktor önem taşır ve etki sahibidir. Bir doktora giden ya da bir ameliyat geçiren herkes iyi bir doktorun, tedavi sürecinin önemli bir parçası olduğuna inanır. Hastaların iyileşme süreçleri, komplikasyonların ya da ikincil enfeksiyonların oluşması ya da oluşmaması vb. durumların hastadan hastaya farklılık gösterdiğini hepimiz biliriz.

Homeopatiye karşı yapılan itirazların başında ilaçların aşırı seyreltilmesi neticesi özgün etken maddenin sadece çok küçük miktarlarının hatta bazı vakalarda sadece küçücük bir izinin kullanılması yatıyor. Ancak, çok küçük maddelerin dünyasına dair yaptığımız yeni keşifler, nano boyuttaki miktarların davranışları hakkında tamamen yeni öğrendiğimiz bir takım kuralların var olduğunu ortaya çıkardı.

Gulliver'in seyahati misali bu farklı dünyaya yaptığımız yolculukta, ilk önce atomun parçalanmasının tahayyül edilemez miktarda enerji ortaya çıkardığı gerçeğiyle sarsıldık.

Şimdi ise maddelerin boyutlarının nano boyuta ulaştığında özelliklerinin de değiştiğini öğreniyoruz.

Belli bir hacme sahip bir maddenin boyutuyla değişmeyen fiziksel özelliklere sahip olması gerekirdi, fakat nano boyutta işler farklı gelişir. Su gibi çözücü bir maddede, nano boyutlu maddeler asılı kalır, ne suyun üstünde yüzer ne de batır, fakat çözeltinin içine nüfuz eder. Bu tip parçacıklar hücre duvarlarından da geçebilir ve biyokimyasal değişime neden olabilirler. Bu durumun homeopatik seyreltiler üzerinde bir etkisi olup olmadığını bilmiyoruz fakat nano parçacıklar bu konuda ciddi bir ipucu olabilir.

Fisher, bir çözücü olarak suyun özelliklerinin henüz tam olarak anlaşılmadığını ve Koreli bir grup bilim adamının kısa süre önce yaptıkları bir çalışmanın suyun bir "hafızası" olduğu doğrultusunda bir sonuç ortaya çıkartmış olmasının büyük heyecan yarattığını söylüyor.

Homeopatinin daha denetimli bir şekilde yapılmasını isterdim. Homeopati konusunda eleştiriler yapabilen, daha fazla araştırma yapmaya çaba sarf eden bir Homeopatlar Topluluğu görmek isterdim. Her zaman için sahtekar homeopatlar da olacaktır, işini iyi yapmayan homeopatlar da... Fakat bu durum bütün meslek grupları için geçerlidir. Her şeyden öte, kullanılan ilaçların kendilerinde işe yaradığını söyleyen milyonlarca şahidi göz ardı ederken daha dikkatli olmalıyız (Winterson, 2007).

Yukarıdaki yedi soruya verilen cevapların bir özetini sunmak gerekirse:

Bu makale homeopati, etkinliği ve hastalar üzerinde neden olduğu düşünülen etkileri ile ilgilidir. Sonuç olarak, homeopatinin faydaları olsa da düzgün bir şekilde denetim altına alınması ve özellikleri hakkında sistematik araştırmalar yapılması gerektiği belirtiliyor. Yazarın kullandığı kanıtların çoğu kendi deneyimlerine, özel olarak da anekdotlara dayanıyor. Yazar, homeopatiye karşı çıkmak için getirilen eleştirileri de kanıt olarak kullanıyor.

Makalede, Winterson "geleneksel" tıp testlerinin homeopatinin geçerliliğini test etmeye uygun olmadığını öne sürüyor. Alternatif bir test tekniği sunmuyor. İnandırıcı olmak için "geleneksel" tıp ve homeopati tedavileri arasındaki farkları kullanıyor ve "su hafızası" ile ilgili "nano" bilime dair bilgilere de yer veriyor. Winterson, kişisel deneyimlerine dayanan şahsi görüşü çerçevesinde bir sonuca varıyor gibi görünüyor. Dolayısıyla, deneyimleri homeopatinin lehine bir ön yargı içeriyor. Kullanılan dil savunmacı olmasa da, "geleneksel" tıba eleştirel bir yaklaşım sunuyor, homeopatinin ise "klinik kanıtlanmışlığı" olmadığı söyleniyor.

Makalenin tamamı yazarın şahsi görüşlerine dayanıyor.

Makaleyi daha önce kullandığımız önerme/sonuç çerçevesinden de ele alabiliriz:

İlk Önerme	İkinci Önerme	Üçüncü Önerme	Sonuç
Homeopati bende işe yaradı	Geleneksel tıp homeopati ile uyuşmaz.	Homeopatik niteliklere ilişkin daha fazla araştırma yapılmalı.	Homeopati işe yarar
Kesin bir bilgi değil Yaşadığı soğuk algınlığı kendi seyrine bırakıldığında da zaten bir müddet sonra geçecekti. Belki de daha önce aldığı bir ilacın etkisiyle iyileşti (ilaç aldığını söylemedi ama almadığını da söylemedi). Belki homeopatik tedavi gerçek bir ilacın etkisiyle işe yaradı.	Bu, "geleneksel" tıbbın sadece hastalıkları iyileştirdiği inancına dayanan bir varsayım. Hem homeopati hem de "geleneksel" tıp kişiyi bir bütün olarak ele alır, homeopati ise hastalık ve enfeksiyon mekanizmaları ile ya da bunlara karşı verilen biyolojik tepki ile ilgilenmez. Homeopatide, homeopata olan güvenin yapılan tedavi kadar etkili olduğunu iddia ediyor.	Bu, tutarsız bir yaklaşım. Bir taraftan şimdiye kadar kabul edilmiş ve yerleşmiş bilimsel test yöntemlerinin negatif sonuç verdiğini söylüyor, bir taraftan da farklı sonuçlara ulaşabilmek için daha fazla test yapılması gerektiğini savunuyor Bunu, homeopatinin gerçek tıptan daha farklı olduğu iddiasına dayandırıyor, fakat bu iddia yerleşik test yöntemleri ile kanıtlanamayacağına göre, doğru olduğu da kanıtlanamayacaktır.	Homeopatinin işe yaradığına dair hiçbir kanıt yoktur.

SONUÇ

Görmüş olduğunuz gibi, kritik düşünme karmaşık bir değerlendirme, düşünme ve araştırma sürecinden ibarettir. Bu kitap, etkin bir kritik düşünür olabilmeniz için gereken tüm teknik ve yetenekleri veremese de, akademik metinlere nasıl yaklaşmak ve onları hangi seviyeden ele almak gerektiğine dair bir dizi yol sunmaktadır. Kritik düşünme, cevap bulmak için kullanılan bir yöntem değildir, bir çalışmayı değerlendirmeyi sağlayan bir araçtır. Dolayısıyla, kritik düşünebilmenin bir yetenek olduğunu ve tüm yetenekler gibi kendinize güven kazanana kadar bu yeteneği geliştirmek için pratik yapmanız gerektiğini unutmayın.

Kendini geliştirmenin en iyi yolu olarak hep pratik yapmak önerilse de, yeni başlayanlar için tavsiye ve yönlendirmelerde bulunan pek çok mükemmel kaynak da vardır.

Kritik düşünme ile ilgili daha fazla okuma yapmak için bu makalenin sonunda verilen bibliyografyaya ve aşağıda listelenen kaynaklara başvurabilirsiniz.

BAD SCIENCE (KÖTÜ BİLİM)

www.badsience.net

Dergi ve gazetelerde yer alan sağlıksız iddiaları gözler önüne seriyor.

LEARN HIGHER (ÖĞRENME SEVİYENİ YÜKSELT) Kritik düşünme kaynakları sunan bir sayfa.

www.learnhigher.ac.uk/learningareas/criticalthinkingandreflection/resourcepage.htm

Kritik ve Analitik Düşünme Platformu Tercüme Birimi tarafından

[http://www2.hull.ac.uk/student/pdf/Critical%20thinking%20\(S%20campbell%20new%20version\)2.pdf](http://www2.hull.ac.uk/student/pdf/Critical%20thinking%20(S%20campbell%20new%20version)2.pdf) internet adresinden çevrilmiştir. (Erişim tarihi 15 Mayıs 2011).

www.kritik-analitik.com

İngiltere'deki 16 üniversitenin iş birliği ile toplanan denenmiş ve test edilmiş kaynaklar bulunuyor.

SUSSEX LANGUAGE INSTITUTE. (SUSSEX DİL KURUMU) Kritik analiz, argüman ve fikirlerle ilgili. <http://www.sussex.ac.uk/languages/1-6-8-2-3.html>. Üzerinde çalışılmış bir kritik analiz örneği de içermektedir.

FOUNDATION FOR CRITICAL THINKING. (KRİTİK DÜŞÜNME VAKFI) Sokrat'ın sorgulama yöntemini kullanarak düşünme, öğretme ve öğrenme. <http://www.criticalthinking.org/articles/the-role-socratic-questioning-ttl.cfm> Mükemmel düşünmenin cevaplarla değil sorularla kurulabileceği bağlamı üzerine bir çalışma.

STARTING POINT: (BAŞLAMA NOKTASI) Sokrat tipi sorgulama nedir? <http://serc.carleton.edu/introgeo/socratic/second.html> Sokrat'ın, düşüncelere dayalı sorgulamanın disiplinli bir şekilde uygulanması ile öğrencilerin, fikirleri mantıksal olarak değerlendirmesini sağlayacağı ve bu fikirlerin geçerliliğini belirleyebileceğini savunan teorisi örneklerle açıklanıyor.

ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ BİLGİ VERİTABANI. Tümevarım ve tümdengelim. <http://www.socialresearchmethods.net/kb/dedind.php> Akıl yürütmede "yukarıda aşağıya" ve "aşağıdan yukarıya" doğru olan yaklaşımlar karşılaştırılıyor.

KAYNAKLAR

- Black, M. (1962). *Critical Thinking*. New Jersey. Prentice-Hall, Inc.
- Bowell, T. & Kemp, S. (2006). *Critical Thinking: A Concise Guide*. Padstow. Routledge.
- Cottrell, S. (2005). *Critical Thinking Skills: Developing Effective Analysis and Argument*. Basingstoke. Palgrave Macmillan.
- Cottrell, S. (2008). *The Study Skills Handbook*. Basingstoke. Palgrave Macmillan.
- Ferguson, N. (2003). *Empire: How Britain Made the Modern World*. London. Penguin.
- Fox, K. (2004). *Watching the English: The Hidden Rules of English Behaviour*. London. Hodder & Stoughton.
- McMillan, K. & Weyers, J. (2006). *The Smarter Student: Study Skills & Strategies for Success at University*. Harlow. Pearson Education Ltd.
- Moore, N.B. & Parker, R. (2008). *Critical Thinking*. USA. McGraw-Hill.
- Paxman, J. (1999). *The English: A Portrait of a People*. London. Penguin.
- Sartre, J.P. (1961). *Preface to Frantz Fanon's "Wretched of the Earth"*. Available at <http://www.marxists.org/reference/archive/sartre/1961/preface.htm> [Accessed 11 March 2010].
- Winterson, J. (2007). In Defence of Homeopathy. The Guardian. 13 November 2007. Available at <http://www.guardian.co.uk/lifeandstyle/2007/nov/13/healthandwellbeing.health> [Accessed 11 March 2010].